

‘Vreemdelingenbeleid is van alle tijden’

PETER RIEM

We praten met z'n allen regelmatig over de vraag of we asielzoekers terug moeten sturen naar het land van herkomst. Velen weten niet dat deze discussie zo'n 300 jaar geleden ook al speelde. Vaak was de diaconie van de plaatselijke hervormde kerk daarbij betrokken. Niet zo vreemd als je je bedenkt dat de ondersteuning van armen en zieken lang een taak van de kerken was. Ook onze tekst van maandag 15 maart 1717 gaat hierover. Per brief vragen de gezamenlijke kerkgemeenten van Winschoten om het recht te krijgen waarmee ze bedelaars vanuit het naburige Blijham terug kunnen sturen. Ze richten hun verzoek aan het bestuur van de stad Groningen, omdat Blijham op Westerwolds grondgebied lag en de stad er feitelijk de baas was. Waar ging het om?

Bedreiging

Vreemdelingen werden om verschillende redenen gezien als bedreiging voor een gemeenschap. En als ze arm en hulpbehoevend waren, kostte het de kerken extra geld. Deze moesten uit de armenkas immers ook al kleding en voedsel voor hun eigen behoeften betalen. Het beste zou zijn om ze, waar mogelijk, tegen te houden en terug te sturen naar de plek waar ze vandaan kwamen. Alleen als ze van nut waren

als arbeidskracht of met eigen middelen een bestaan op konden bouwen, waren ze welkom. Steeds vaker ook kreeg een nieuwkomer pas toegang als de plaats van herkomst had beloofd te zullen meebetalen in het geval die persoon tot armoede zou vervallen.

‘Onegte armen’

Via aanplakbiljetten riep de overheid het publiek geregeld op om uit te kijken naar onguur volk. Soms waren dat roversbenden, maar vaak ook gewoon marskramers, kwakzalvers, liedjeszangers, personen met kijkkasten of joden. Bedelaars en ‘onegte armen’ waren ook verdacht. Een beetje de ‘economische vluchtelingen’ van toen. Bedelen was weliswaar ooit legaal, maar werd steeds vaker strafbaar gesteld. Dit omdat bedelaars vaak ook kleine strafbare feiten pleegden. Onze tekst spreekt van de ‘snode practijcq’ van bedelaars die stelselmatig de kerkdorpen aflopen om zo ‘op een gemakkelijke wijze an de kost’ te komen. Door zich steeds in een andere plaats voor te doen als inwoner, misbruikten ze zo de zorgplicht van de plaatselijke kerk.

Tuchthuis

Dat de diakenen een rol hadden bij het signaleren en doorgeven van misbruik, zeg maar bijstandsfraude, zal evenmin verbazen. Daarin werkten ze nauw samen met de rechtspraak en het bestuur. In de stad Groningen kwam het zelfs voor dat kerkelijke dienaren een uniform

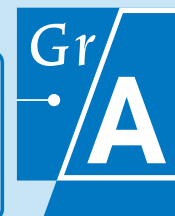
droegen en in onrustige tijden met sabel of stok licht bewapend waren!

Bij arrestatie volgde vaak zonder proces een veroordeling. De ‘eigen’ bedelaars gingen naar de werkhuizen en bij herhaalde overtredingen naar het provinciaal Tuchthuis in de Zoutstraat te Groningen. Soms ook werden ze daarna alsnog verbannen. ‘Vreemde’ bedelaars kregen soms een oprotpremie aangeboden, maar bij ernstiger strafbare feiten verdwenen ook zij achter de tralies met verbanning tot gevolg.

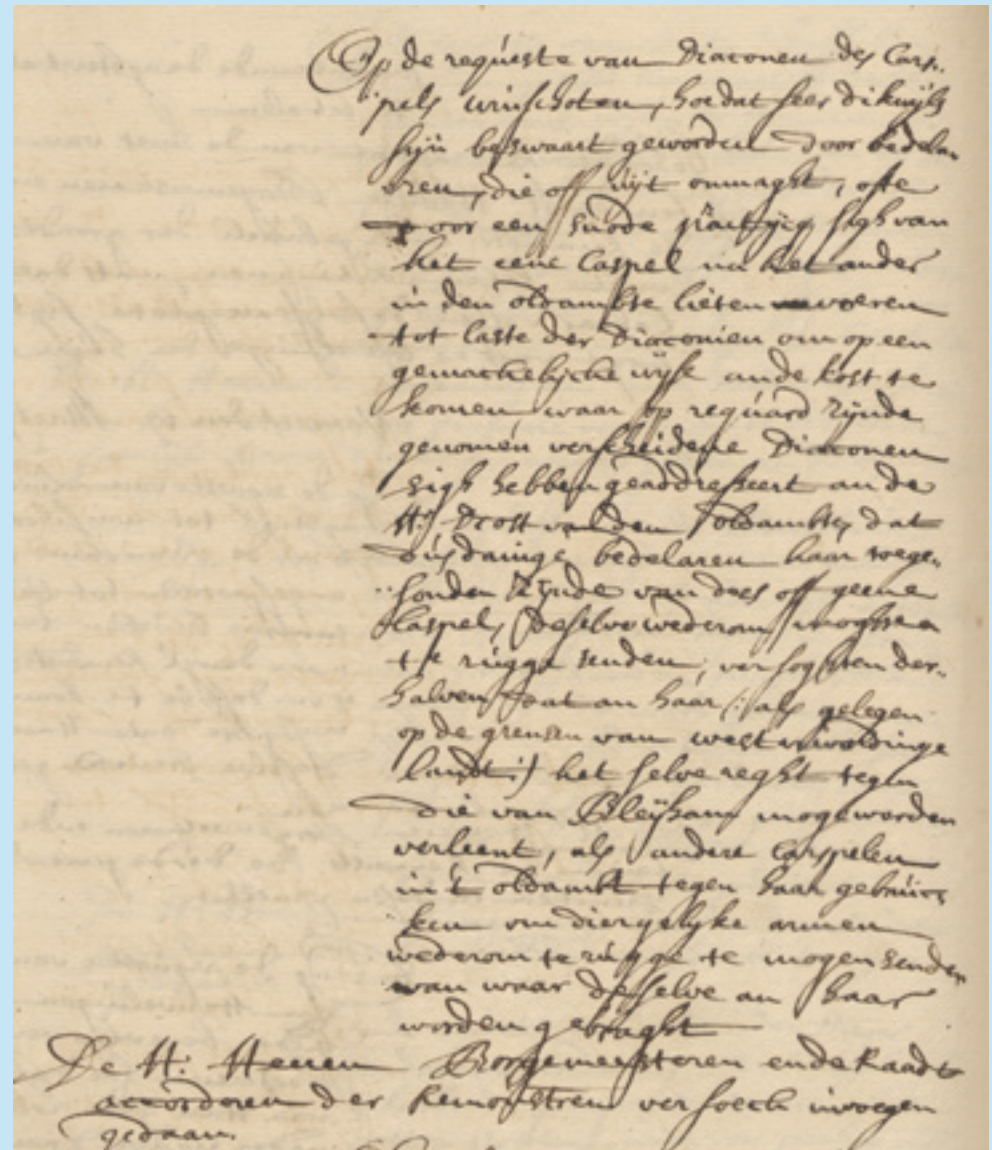
Terugsturen

Het verzoek eindigt met de woorden: ‘.....om diergelijke armen wederom te rugge te mogen senden van waar deselve an haar worden gebracht’. Het stadsbestuur gaat vervolgens akkoord en geeft de Winschoter kerken het recht om bedelaars uit het naburige Blijham terug te sturen.

Een harde toon die egoïstisch klinkt en ons onchristelijk aandoet. Toch kun je daarin ook het beeld zien van zorginstellingen die door de toestroom van behoeftigen moeite hebben de eindjes aan elkaar te blijven knopen. Goedwillende hulpverleners die zeker in tijden van nood moeite hadden om alle armen en zieken te blijven helpen. Armoede, oorlog, een epidemie of een natuurramp waren immers nooit ver weg: datzelfde jaar nog zal de ‘Kerstvloed’ van 1717 de hulpverleners handen vol werk hebben bezorgd.

GRONINGER
ARCHIEVEN

Passage uit register van ingekomen verzoeken stadsbestuur, sept. 1716 tot nov. 1718, Groninger Archieven (1605-588)

Nieuws van het Cultuurhistorisch Centrum Oldambt

Ook deze maand voor u, van onze vrijwilligers twee artikelen over de regionale geschiedenis. Misschien heeft u het al gehoord: het 'Toukomst' project 'Sterkere musea voor een sterk Groningen' is eind januari gehonoreerd met 2 miljoen euro. Wij zijn mede-initiatiefnemer van dit plan en vinden het belangrijk dat dit geld ook écht naar de regio toekomt zodat wij samen met veel andere vrijwilligersorganisaties in het Oldambt erfgoed en geschiedenis beter beleef-

baar kunnen maken. Wilt u op de hoogte blijven, abonneer u dan via onze website chcoldambt.nl op de digitale nieuwsbrief. Vindt u erfgoed ook belangrijk? Versterk ons werk en word donateur, sponsor of

vrijwilliger. Heeft u suggesties voor verhalen? Neem dan contact op! Bezoekadres: Esbörgstraat 1, Scheemda, Postadres: Brugstraat 2, 9679 BR Scheemda. Tel: 06-12461849 (wo/do). E-mail: info@chcoldambt.nl

WegWijs in Oldambt: Kloostergoed in Winschoten en Beerta

Kloostergoed in Winschoten? Winschoters zouden in het verleden maar wat graag de 'heilige heuvel' van Heiligerlee hebben ingelijfd ('Uit Winschoten's Verleden', 1950). Met 'heilige' bedoelden de schrijvers 'gewijde grond' en heuvel is waarschijnlijk een knipooig naar de hoogte waar het Heiligerleester klooster 'Mons Sinaï' ooit stond. De hoogte die tegenwoordig naam geeft aan een natuurgebied en een sportpark: De Hoogte. Van inlijven is het nooit gekomen. Wél kreeg Winschoten, voor het in de gemeente Oldambt opging, een ander kloostergoed...

Kloostervallei

In Winschoten werd rond de laatste eeuwwisseling een woonwijk ontwikkeld die aansloot bij Heiligerlee. Deze wijk, liggend tussen de lintbebouwing van de Heiligerleester Kloosterlaan en Oudehornweg en de Winschoter Kloosterlaan, kreeg de toepasselijke naam Kloostervallei. De wijk telt nu ongeveer 250 royale woningen, vrijstaand en twee-onder één kap. Speelse, landschappelijke hoogteverschillen, ruim opgezette straten, brede groene bermen en een centraal in het plan gelegen waterpartij nodigen u, evenals de beleefroute van natuurgebied De Hoogte, uit voor een wandeling.

Klooster

Alle straatnamen herinneren er aan het kloosterleven. Binnen de rondlopende Kloostergang liggen Refter, Brouwhuis, Dormter, Boekerij en Galerij, aan de buitenzijde Priorij, Abdij en Kloostertuin en op enige afstand Kloostergaard. Het vrouwenklooster van Heiligerlee werd in 1230 gesticht en genoemd naar de berg Sinaï, de heilige berg waar Mozes de Tien Geboden ontving. In het Oldambt is een verhoging in het landschap al snel een heuvel of berg! Men noemde de plek De Hoogte of de 'heilige heuvel'. Toen het klooster in 1597 opgeheven werd, vervielen de bezittingen aan de Staten van Stad en Lande (voorganger van de Provincie Groningen). Kerk, ziekenzaal, eet- en slaapzaal en schuren werden tot de laatste steen afgebroken en tot in de

19e eeuw als bouw materiaal verkocht. De 1473 hectare grond, merendeels in de directe omgeving van Heiligerlee, Westerlee en Winschoten, maar ook in Eexta, Beerta, Scheemda en Blijham werd verkocht of verpacht.

Kloostergaard

De Kloostergaard, liggend tussen de Winschoter Kloosterlaan en Molenweg, is het 'buitenbeentje' van de wijk. Toch is ze wel het 'gezicht' van de wijk voor wie Winschoten via de Kloosterbrug en Molenweg binnenrijdt: waterpartij, ruimbemeten groen en royale twee-onder-éénkappers. Wat is eigenlijk de betekenis van het woord 'gaard, gaarde, gare, garen'? Dat kan lusthof of tuin zijn. Ook verzameling en verzamelen, zoals in boomgaard, diergaard of vergaren. Een lusthof bij een klooster? Hebben we het hier over de Hof van Eden, het paradijs? Of is het omdat een gedeelte van de Kloostergaard op de plek van een voormalig volkstuinencomplex ligt? Daar vergaarde menig volkstuinder zijn groenten en fruit en zag zijn lapje grond misschien wel als een paradijsje...

Kloostergare

We gaan terug in de tijd en naar Beerta. Daar schreef schoolmeester R.K. Dyksterhuis in de eerste helft van de 19e eeuw: "De Zandhoogte, waar eene boerenwoning staat, de Kloostergare genoemd; waarschynlyk, dat daar wel eens een Klooster geweest is." Met zijn veronderstelling zat Dyksterhuis er niet ver naast.

Prent van klooster Heiligerlee, ca. 1568 (Groninger Archieven)

De via het gehucht Zandhoogte bereikbare Kloostergare was een zogenaamd voorwerk van klooster Mons Sinaï: een boerderij in bezit van het klooster met zo'n 90 hectare grond, waarvan producten en/of pacht bestemd waren voor het klooster. Toen het klooster in 1597 opheide te bestaan, verviel ook Kloostergare aan Stad en Lande. In 1796 bouwden Tammo Karsijns en Grietje Amelings er een nieuwe boerderij, waarbij in de 20e eeuw nog 40 hectare grond behoorde. In 1975 verlieten de laatste eigenaren, echtpaar Koopman-Olsder, Zandhoogte nr. 10. Hun boerderij zou gesloopt worden in verband met herverkaveling.

Vanaf 1981 is er van de trotse Kloostergare geen steen meer in het landschap terug te vinden. De boerderij is namelijk steen voor steen afgebroken en opnieuw opgebouwd in het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem. In de voorgevel prijkt daar nog het muuranker met jaartal en initialen van de bouwers. De Beertster Kloostergare is te zien op: www.openluchtmuseum.nl/page/1073/oldambtster-boerderij?taal=nl

De vrouw en de emigratie: het komt op liefde aan

In het archief van het Cultuurhistorisch Centrum Oldambt bevinden zich vier schriften uit het bezit van Winie Evers Dijkhuizen. Zij was een boerin uit Spijk, getrouwd met boer Tekko Evers uit Finsterwolde. Een van haar schriften bevat een lezing van haar hand voor een cursus emigratie in november 1951. De lezing is gericht aan vrouwen die willen gaan emigreren. Hoe kwam zij ertoe deze vrouwen toe te spreken? En waarom juist vrouwen?

Emigratie vanuit Groningen na de oorlog

Na de bevrijding, ruim 75 jaar geleden, kwam er een volkshuizing op gang in de provincie, evenals de rest van het land. In de periode 1948-1962 emigreerden 16.200 Groningers naar Canada, Australië en Amerika. Een groot deel was gereformeerd, want voor de gereformeerde kerk was emigratie een mogelijkheid om de christelijke boodschap te verspreiden. In het Oldambt zag men hoe de gereformeerde kerken in Winschoten en Nieuwolda leegliepen, ook in Oostwold schijnt dit gebeurd te zijn.

De emigranten kwamen uit een beperkt aantal plaatsen. Dit was het gevolg van kettiging: veel emigranten hadden al familie in de overzeese gebieden waarmee ze contact onderhielden. Een gevolg ervan was dat de Groningse taal bleef in den vreemde. Het waren de woningnood en de werkloosheid na de oorlog die de aanleiding waren om te gaan, maar ook de dreiging van een Derde Wereldoorlog was een reden. De Canadezen, en ook de Amerikanen, hadden ons natuurlijk bevrijd en er werd vol lof over deze lan-

den geschreven in de Groninger pers. En om de werkloosheid tegen te gaan bevorderde de overheid emigratie, onder meer door voor arme emigranten de overtocht te betalen en cursussen Engels aan te bieden.

Ondersteuning van maatschappelijke organisaties

In het begin waren het vooral boeren die emigreerden. Al vroeg signaleerden boerenverenigingen dit en besloten ondersteuning te gaan bieden. Zo ook de Nederlandse bond voor platte landsvrouwen (NBvP). De bond werd in 1930 opgericht, Winie Evers Dijkhuizen was er vanaf het begin zeer actief bij betrokken. Al in 1947 begonnen ze met voorlichting voor emigranten. Maar de NBvP zat ook met 15 andere vrouwenorganisaties in het Nationaal Vrouwen Comité. In een tijd dat de vrouwenstem maatschappelijk nog weinig gehoord werd, was het comité een aanspreekpunt voor de overheid. Die constateerde hoe belangrijk de vrouw was in de emigratie en zag hierin een taak voor de vrouwenorganisaties. Zo kreeg Winie Evers Dijkhuizen een plek in de Emigratiecommissie. Zij voer mee op een emigrantenvoet naar Canada.

De rol van de vrouw was doorslaggevend

In 1951 hield Winie Evers Dijkhuizen haar lezing tijdens de Emigratiedagen in Bergen. Ook enkele mannen waren komen kijken. Daar was ze blij mee, want bij emigreren kwam het er volgens haar op aan dat de man belangstelling had voor zijn vrouw. Zonder liefde zou de emigratie niet slagen: "het komt hierbij niet zozeer op veel woorden aan, maar wel op goed opletten, en goed luisteren, en men zal hiertoe des te beter in staat zijn als er liefde en begrip heerst in het gezin (...)" De vrouw had een grote gebondenheid met alles wat ze achterliet; thuis,

Winie Evers Dijkhuizen (1904-1977)

ouders, vrienden, kerk, vereniging. Dit maakte het moeilijker het nieuwe zich eigen te maken. De afstanden zouden groter zijn en de voorzieningen verder weg. Dus lag eenzaamheid op de loer en moest ze zelf eerste hulp kunnen bieden. De emigrerende vrouw deed er goed aan contact met andere vrouwen te zoeken en de eerste tijd voor zover mogelijk buitenshuis te werken, om de taal sneller te leren en piekeren te voorkomen. Ze was als centraal punt in het gezin van doorslaggevend belang; zij creëerde een thuis.

De zelfstandig emigrerende vrouw stond zelfs nog meer te wachten; haar eer was kwetsbaar en er was maar beperkt werk te vinden. Gevaar en onzekerheid zouden de vrouw meer raken, maar Winie hield altijd hoop op een goede afloop: "Vrouwen wacht geen gemakkelijke taak, als u houdt van uw gezin en gezond bent, van goede wil, dan zal tegenstand u niet verlammen, het onbekende u niet vijandig voorkomen, primitief leven niet ongeduldig maken, eenzaamheid u niet verruwen, het afscheid u niet onverschillig maken."

De uitnodiging van de Emigratiedagen in 1951